

Т. В. Чухліб (Київ)

Вшанування пам'яті І. О. Гуржія

У 1995 році виповнилося 80 років від дня народження видатного українського історика І. О. Г у р ж і я (15.IX.1915 — 31.X.1971). З цієї нагоди 5 жовтня 1995 р. в Інституті історії України НАН України відбулося урочисте засідання Вченої ради. Засідання відкрив і головував на ньому директор інституту, академік НАН України В. А. С м о л і й. Він відзначив, що вшанування пам'яті І. О. Гуржія, який протягом значного часу працював завідувачим відділом і заступником директора в Інституті історії, є своєрідним «поверненням боргів» науковцю, який вніс великий вклад у розвиток вітчизняної історичної науки.

З доповіддю «Івану Олександровичу Гуржю — 80 років» виступив д-р істор. наук, проф. А. В. С а н ц е в и ч. Він висвітлив основні етапи життєвого і творчого шляху відомого історика. Народився І. О. Гуржій в с. Худяках, що на Черкащині, у селянській родині. 1936 року він став студентом історичного факультету Одеського університету, очолив студентське наукове товариство. 27.VI.1941 р. І. О. Гуржій отримав диплом про закінчення університету і одразу вирушив на фронт. У квітні 1945 р., після тривалого лікування численних поранень та контузії, був демобілізований.

В листопаді 1945 р. І. О. Гуржій став аспірантом Інституту історії АН УРСР, у травні 1948 р. захистив кандидатську дисертацію «Повстання турбаївців» і почав працювати науковим співробітником. 1950 року була опублікована перша монографія вченого «Повстання селян в Турбаях (1789 — 1793)», написана на основі дисертації. В наступні роки вийшло з друку ще кілька ґрунтовних монографій І. О. Гуржій — «Розклад феодално-кріпосницької системи в сільському господарстві України першої половини XIX ст.» (1954), «Зародження робітничого класу України» (1958), «Боротьба селян і робітників України проти феодално-кріпосницького гніту (з 80-х років XVIII ст. до 1861 р.)» (1958), «Розвиток товарного виробництва і торгівлі на Україні (з кінця XVIII ст. до 1861 року)» (1962), «Україна в системі всеросійського ринку 60 — 90-х років XIX ст.» (1968) та деякі інші.

У 1954 р. І. О. Гуржій отримав ступінь доктора історичних наук, через рік він став професором, а через чотири роки його було призначено на посаду заступника директора Інституту історії АН УРСР по науковій роботі. У листопаді 1958 р. Івана Олександровича обрано членом-кореспондентом АН УРСР. З 1963 по 1968 рр. І. О. Гуржій виконував обов'язки академіка-секретаря Відділу економіки, історії, філософії та права Президії АН УРСР.

У творчому доробку І. О. Гуржія, крім наукових монографій, 14 брошур з різних проблем історії України, близько 450 публікацій різного характеру. Багато енергії та сил він віддавав науково-редакторській роботі. І. О. Гуржій виступив відповідальним редактором 14 монографій, 12 збірників та колективних монографій, був членом редколегій 31 видання (серед них — «Український історичний журнал», «Наука і суспільство», «История СССР», «Соціалістична культура» та інші).

Зважаючи на великий вклад, який вніс І. О. Гуржій в українську історичну науку, А. В. Санцевич висловив такі пропозиції щодо відзначення 80-річного ювілею історика: 1) запровадити в Україні систематичне проведення Гуржіївських читань, адже ґрунтовний науковий доробок вченого охоплює великий період історії України (кінець XVII — XIX ст.); 2) матеріали Гуржіївських читань публікувати; 3) затвердити одному з аспірантів Інституту історії тему кандидатської дисертації про життєвий і творчий шлях І. О. Гуржія, на основі якої видати монографію про вченого.

Після виголошення доповіді слово взяв д-р істор. наук, проф. В. Г. С а р б е й, який довгий час працював з І. О. Гуржієм і добре знав його. Він підтримав ініціативу проведення Гуржіївських читань, підкресливши, що Іван Олександрович у своїх дослідженнях головне місце відводив соціально-

економічній тематиці, яка, на думку промовця, зникає з сторінок наукових видань. Крім того, В. Г. Сарбей відзначив, що І. О. Гуржій був справжнім народним академіком, і пам'ять про нього зберігають у багатьох регіонах України, зокрема на Черкащині — батьківщині історика. Одна з вулиць с. Худяки носить його ім'я, а на будинку місцевої школи встановлена меморіальна дошка.

Наступним взяв слово д-р істор. наук, проф. Г. Я. Сергієнко, який вважає себе учнем І. О. Гуржія. Він відзначив, що І. О. Гуржій — взірець для багатьох поколінь істориків, і пам'ять про нього треба шанувати.

Д-р істор. наук М. Ф. Дмитрієнко висловила думку про те, що більшість сучасних провідних науковців Інституту історії є учнями І. О. Гуржія. Серед них д-р істор. наук Ю. А. Пінчук, д-р істор. наук Р. Г. Симоненко, канд. істор. наук Я. І. Дзира, к.і.н. О. Д. Кузмінська та інші. М. Ф. Дмитрієнко згадала деякі факти з творчої лабораторії історичної школи І. О. Гуржія. Вона також запропонувала підготувати збірник спогадів науковців про життя і діяльність цього видатного вченого.

«Це була чудова людина, яка до цього часу займає особливе місце в науці», — такими словами розпочав свій виступ д-р істор. наук Ю. А. Пінчук. Він погодився з думкою попередніх виступаючих про те, що треба створити окрему працю, яка висвітлювала б різні аспекти життєдіяльності І. О. Гуржія.

Зі словами вдячності і поваги до І. О. Гуржія виступили д-р істор. наук Р. Г. Симоненко та канд. іст. наук В. Ф. Репринцев.

Вчена рада, підтримуючи ініціативу відомих вчених, прийняла такі рішення:

1. Життєвий шлях і творчість Івана Олександровича Гуржія — важливий повчальний. Його наукові праці створюють сприятливі можливості для відповідних історіографічних досліджень.

2. За прикладом зарубіжних держав, зокрема Росії, де давно проводяться Тихомировські, Нечкінські, Черепнінські і т.п. читання, варто запровадити в Україні Гуржіївські читання. Адже корисний, ґрунтовний науковий доробок історика охоплює не лише багато проблем вітчизняної історії, а й питання історіографії, допоміжних історичних дисциплін, створення навчальних посібників для школи. Корисно було б збирати фахівців відповідної тематики для обміну досвідом, оприлюднення наукових новацій.

3. Постійно публікувати матеріали Гуржіївських читань. Організаційну роботу в основному можна було б покласти на канд. істор. наук, старш. наук. співробітника Інституту історії України НАНУ О. І. Гуржія, який уже показав себе вмілим упорядником ювілейних збірників про батька.

4. Затвердити одному з аспірантів тему кандидатської дисертації — «Життєвий і творчий шлях І. О. Гуржія». Після захисту дисертації опублікувати монографію про вченого.

5. Відзначення великих заслуг І. О. Гуржія перед українською історичною наукою, перед Україною свідчить про збалансований, зважений підхід сучасної вільної історіографії до надбань вітчизняної історичної науки незалежно від періоду її функціонування, включаючи й радянський. В основі цього підходу при оцінці як досягнень, так і хиб та недоліків, діє єдиний критерій — корисність і значущість наукового доробку вченого.

6. Видати юбілейний збірник на пошану І. О. Гуржія.